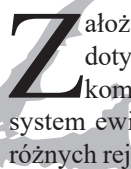

Wojciech Wabik

(Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku)

WYBRANE ZAGADNIENIA Z KONCEPCJI, TWORZENIA ORAZ EKSPLOATACJI POWSZECHNEGO ELEKTRONICZNEGO SYSTEMU EWIDENCJI LUDNOŚCI – PESEL MSW

Założenia, które zdefiniowano podczas powstawania koncepcji systemu PESEL, dotyczyły nie tylko samych rozwiązań elektronicznych i wykorzystania systemów komputerowych, ale w gruncie rzeczy w sposób zasadniczy przebudowywały system ewidencjonowania obywateli w Polsce. W latach siedemdziesiątych system różnych rejestrów państwowych przechowujących informacje osobowe o obywatelach był rozproszony w kilku instytucjach, m.in. w komendach powiatowych i miejskich Milicji Obywatelskiej, urzędach stanu cywilnego, urzędach meldunkowych, wojskowych komendach uzupełnień. Głównymi aktami normatywnymi regulującymi ewidencję ludności były Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych¹ oraz Ustawa z dnia 14 lipca 1961 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności². Zatomizowanie danych powodowało wiele problemów, chociażby z aktualizacją danych osobowych, np. kobieta przyjmująca nazwisko męża musiała kilkakrotnie uaktualniać dane w zależności od urzędu, do którego się udawała. Stworzenie unikatowego numeru przypisanego do każdego obywatela pozwalało uniknąć tego typu problemów. Niemniej w latach, kiedy kiełkowała idea PESEL, samo zorganizowanie zaplecza materiałowego w postaci sprzętu elektronicznego oraz bazy specjalistyczno-naukowej nastroczało wiele trudności, tym bardziej że PRL znajdowała się za żelazną kurtyną, co w negatywny sposób wpływało na dostępność nowinek technologicznych pojawiających się na Zachodzie, głównie w Stanach Zjednoczonych.

W niniejszym artykule starano się przedstawić najważniejsze zagadnienia związane z koncepcją stworzenia systemu PESEL, akty normatywne regulujące jego pracę,

---

¹ Dekret z dnia 22 X 1951 r. o dowodach osobistych (DzU, 1951, nr 55, poz. 382).

² Ustawa z dnia 14 VII 1961 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (DzU, 1961, nr 33, poz. 164).

ewolucję omawianego systemu od lat siedemdziesiątych do końca epoki PRL, przenikalność (współpracę z innymi pionami w MSW), kwestie związane z technicznym funkcjonowaniem PESEL, powołaniem systemów tematycznych, które powstawały równoległe czy w ramach projektu PESEL, oraz z samym sercem systemu, czyli algorytmem, dzięki któremu generowany jest unikatowy numer ewidencyjny różny dla każdego obywatela.

Warto podkreślić, że system PESEL w realiach lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych nie mógłby powstać w żadnym innym resorcie niż MSW³, a co za tym idzie – należy zadać sobie pytanie, jaki wpływ na sam projekt miała Służba Bezpieczeństwa. Z zachowanych materiałów wyłania się obraz przenikania się pionów w resorcie. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż sam Departament PESEL funkcjonował w ramach Służby Zabezpieczenia Operacyjnego, grupującej pomocnicze piony SB, z którymi też ściśle współpracował. Znane są daleko idące porozumienia między Departamentem PESEL a wydziałami zajmującymi się zagadnieniami operacyjnymi. Przykładem współpracy Departamentu PESEL i Biura „B” może być poniższa informacja: „Na mocy umowy między Biurem «B» i Departamentem PESEL ten drugi udostępnił poza centralną końcówką na ul. Rakowieckiej 2 dwa dodatkowe kanały wejścia do komputera centralnego PESEL MSW. Rozgałęźniki znalazły się w dwóch lokalach kontaktowych (LK), mianowicie LK «115» i «Klon»”⁴. Wydaje się, że system PESEL był „popularny” wśród wydziałów operacyjnych SB, które w jak najkrótszym czasie musiały sprawdzać dużą liczbę informacji. Dlatego też, jak zauważył Sławomir Cenckiewicz, „z informatyzowanie gigantycznej ilości danych dawało służbom możliwość szybkiego i co ważne – precyzyjnego wyszukiwania informacji o osobach «przechodzących» w szeroko rozumianym zainteresowaniu służb”⁵.

W dalszej części artykułu starano się omówić, jak SB podchodziła do informacji zgromadzonych w repozytorium cyfrowym PESEL. Koncepcja stworzenia tak obszernego systemu zaczęła materializować się 5 września 1973 r., kiedy firma „Budomontaż” rozpoczęła budowę kompleksu użytkowego Rządowego Centrum Informacji Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (RCI PESEL), mieszczącego się u zbiegu ulic księcia Trojdena i Adolfa Pawińskiego w Warszawie. W marcu 1974 r. oddano do użytku pierwszy z pięciu przewidzianych budynków typu „Lipsk”⁶. W maju 1974 r. przystąpiono do prac wykończeniowych hali komputerowej, instalując w niej maszyny cyfrowe i urządzenia technologiczne niezbędne do eksploatacji systemu PESEL. Oddana hala miała powierzchnię użytkową ponad 2,2 tys. metrów kwadratowych, co na owe czasy był to jeden z największych obiektów w Polsce.

³ AIPN, 04/1, Pismo pełnomocnika do spraw PESEL do ministra spraw wewnętrznych dotyczące rozważenia możliwości zwrócenia się ministra do premiera Piotra Jaroszewicza w sprawie przekazania realizacji PESEL i Magister innemu resortowi, np. Urzędowi Rady Ministrów, Ministerstwu Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki, 20 XI 1973 r., k. 14–19.

⁴ S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990* [w:] *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 141 (przypis 234).

⁵ S. Cenckiewicz, *PESEL był wdrożeniem sowieckich wytycznych*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/s-cenckiewicz-dla-gazety-polskiej-pesel-byl-wdrozeniem-sowieckich-wytycznych> (dostęp 16 VIII 2019 r.).

⁶ AIPN, 2361/132, Materiał zrealizowany z okazji otwarcia ośrodka archiwizowania i przetwarzania danych zebranych w elektronicznej ewidencji ludności PESEL (film).

W skład kompleksu RCI PESEL, położonego na dwóch hektarach powierzchni, wchodziły następujące budynki: stacja energetyczna, budynek główny, hala EMC, biuro studiów i budynek socjalny⁷.

* * *

Podwaliny pod powołanie systemu PESEL znalazły się w programie rozwoju informatyki na lata 1971–1975, opracowanym przez Plenum Komitetu Nauki z 23 kwietnia 1970 r. i Prezydium Rządu z 9 czerwca 1970 r.⁸ Minister spraw wewnętrznych w piśmie z 26 października 1971 r. poinformował prezesa Rady Ministrów o dotychczasowym nieskoordynowanym stanie istniejących systemów ewidencji oraz o potrzebie powołania pełnomocnika MSW ds. PESEL.

1 marca 1972 r. Zarządzeniem nr 24/Org. utworzono Biuro Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych do spraw PESEL, na którego czele stanął Zygmunt Orłowski. Biuro (stan etatowy wynosił 18 stanowisk) zostało powołane w celu przygotowania struktury organizacyjnej PESEL.

Kolejnym krokiem nadającym kierunek rozwoju PESEL była decyzja Prezydium Rządu nr 89/72 z 6 lipca 1973 r. w sprawie przygotowania koncepcji powszechnego elektronicznego systemu ewidencji ludności. Określała ona dalsze prace nad PESEL oraz stawiała nowe zadania – zaprojektowania i wdrożenia w roku trzydziestolecia PRL podsystemu obejmującego kadry o kluczowym znaczeniu dla gospodarki narodowej, tj. wszystkie osoby z wyższym wykształceniem zatrudnione w sektorze społecznym. Podsystem otrzymał kryptonim „Magister”⁹.

W ramach projektu PESEL powołano nowe komórki: Biuro Koordynacyjno-Organizacyjne PESEL MSW oraz Biuro Studiów i Projektów PESEL MSW, które podlegały pełnomocnikowi ministra spraw wewnętrznych ds. PESEL. Ich pracę normowało Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych nr 088/73 z dnia 18 sierpnia 1973 r.¹⁰ Stan etatowy ww. biur wynosił 218 stanowisk¹¹, z tej liczby 5 etatów zostało przekazanych do Zarządu Administracyjno-Gospodarczego MSW w celu zabezpieczenia transportu w PESEL¹². Oba biura miały opracować koncepcję elektronicznego systemu ewidencji osobowej, obejmującego całą ludność zamieszkałą na terenie Polski oraz umożliwiającego przetwarzanie danych osobowych zgodnie z potrzebami zarówno administracji, gospodarki narodowej, obronności czy bezpieczeństwa państwa, jak i obywateli.

⁷ Oczywiście jest, że objętość artykułu nie pozwala na wyczerpanie tematu, który wpisuje się w obszerne zagadnienie informatyzacji struktur MSW oraz szerzej – aparatu państwowego PRL. Dlatego też autor starał się zbilansować informacje o poszczególnych etapach powstawania systemu.

⁸ AIPN, 03/1, Notatka służbowa w sprawie propozycji powołania Biura Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych do spraw Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności PESEL, styczeń 1972 r., k. 13.

⁹ AIPN, 01790/567, Problemy pracy partyjno-politycznej w świetle realizacji zadań zawodowych w Rządowym Centrum Informatycznym PESEL, sierpień 1976 r., k. 15.

¹⁰ AIPN, 01225/780, Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych nr 088/73 z dnia 18 VIII 1973 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Koordynacyjno-Organizacyjnego PESEL oraz Biura Studiów i Projektów PESEL, k. 492–495.

¹¹ AIPN, 03/5, Informacja Mieczysława Sobolewskiego dotycząca zachodzących zmian organizacyjno-etatowych w jednostce PESEL, 28 X 1981 r., k. 15.

¹² *Ibidem*.

Opracowanie systemu miało nastąpić w sposób umożliwiający jego sprzężenie z pozostałymi systemami Krajowego Systemu Informatycznego¹³.

System PESEL na mocy Decyzji nr 3/74 Prezydium Rządu z dnia 11 stycznia 1974 r. był jednym z czterech najważniejszych systemów informatycznych w latach 1974–1980¹⁴. Definiowano go jako „rządowy system zautomatyzowanego gromadzenia, przechowywania i udostępniania informacji o ludności kraju, obejmujący podstawowe cechy demograficzne i służące potrzebom gospodarowania kadrami, planowania gospodarczego oraz usprawnienia procesów administrowania”¹⁵.

System zakładał nadanie każdemu mieszkańcowi kraju unikatowego jedenastoznakowego numeru PESEL. Główną bazą informacji niezbędnych do jego utworzenia były dane przechowywane w sposób tradycyjny (nieinformatyzowany) w Centralnym Biurze Adresowym, będącym częścią struktury Biura „C” MSW. Aby wykonać wyznaczone zadanie, podjęto się przeniesienia danych identyfikacyjno-adresowych do zbiorów komputerowych, do czego konieczne było zorganizowanie banku danych. Umożliwiał on dostęp do zawartych w nim informacji poprzez sieć teletransmisji do szczebla wojewódzkiego włącznie. Przedsięwzięcie to normowała Decyzja Ministra Spraw Wewnętrznych nr 09/79 z dnia 2 sierpnia 1979 r.¹⁶

W zaplecze systemu PESEL wchodziły dwa podstawowe ogniwa: sieć terenowych (wojewódzkich) banków danych oraz wiążąca je pod względem informatycznym i administracyjnym centrala PESEL. Budowę systemu powierzono ministrowi spraw wewnętrznych, w którego gestii znajdowały się powszechne ewidencje osobowe (ludności USC czy dokumentów tożsamości).

Na początku kształtowania się założeń systemu PESEL podstawowe dane identyfikacyjno-adresowe były rozproszone w kartotekach wielu urzędów: ewidencję ruchu ludności prowadziły urzędy meldunkowe w formie ksiąg meldunkowych, ewidencję stanu cywilnego – urzędy stanu cywilnego, a ewidencję identyfikacyjną (w postaci dowodów osobistych) – komendy powiatowe Milicji Obywatelskiej. Dlatego też pełnomocnik ministra spraw wewnętrznych ds. PESEL zaproponował skomasowanie wszystkich wymienionych, sprawdzonych i zaktualizowanych danych w jednej kartotece na szczeblu gminnej administracji. Tak powstała Karta osobowa mieszkańca, w której zgromadzono wszystkie istotne dane o obywatelu¹⁷. Równoległe pracowano nad przeniesieniem właściwości do wydawania dowodów tożsamości z komend powiatowych MO do terenowych organów administracji państwowej, co zaowocowało Ustawą z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych¹⁸.

¹³ AIPN, 01225/780, Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych nr 088/73 z dnia 18 VII 1973 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Biura Koordynacyjno-Organizacyjnego PESEL oraz Biura Studiów i Projektów PESEL, k. 492–495.

¹⁴ AIPN, 336/41, Rządowe Centrum Informatyczne Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, Centralny Bank Danych, Założenia ogólne, czerwiec 1979 r., k. 12.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ AIPN, 01225/796, Decyzja Ministra Spraw Wewnętrznych nr 09/79 z dnia 2 VIII 1979 r. w sprawie z informatyzowania kartoteki adresowej Biura „C” w części dotyczącej danych identyfikacyjno-adresowych oraz zbudowania centrali PESEL, k. 138–139.

¹⁷ AIPN, 302/1, Pismo dyrektora Departamentu PESEL MSW do dyrektora generalnego MSW w sprawie prowadzenia ewidencji ludności i dostosowania rozwiązań organizacyjno-prawnych tej ewidencji do wdrażanego systemu PESEL, 26 II 1982 r., k. 90.

¹⁸ Ustawa z dnia 10 IV 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (DzU, 1974, nr 14, poz. 85).

Na podstawie tego aktu prawnego wydano przepisy wykonawcze: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie wykonywania obowiązku meldunkowego i prowadzenia ewidencji ludności z 20 września 1974 r. oraz szczegółowe postanowienia wykonawcze określone Instrukcją stanowiącą załącznik do Zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych nr 92/74. W ten sposób uszczegółowiono, że ewidencja ludności składa się z dwóch zasadniczych członów:

1. Rejestru mieszkańców stałych w formie kartoteki składającej się z indywidualnych kart osobowych mieszkańców prowadzonych w terenowych urzędach administracji państwowej, tj. w gminach, miastach czy dzielnicach miast.
2. Kartoteki ewidencyjno-adresowej dla obszaru całego kraju prowadzonej przez Centralne Biuro Adresowe.

Na początku budowy Centralnego Banku Danych Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności podstawowymi dokumentami były: metryczka wydanego dokumentu tożsamości (wzór A-20), odcinki zgłoszeń zmian miejsca pobytu stałego oraz czasowego (odcinki formularzy E-1, E-3, E-18), zawiadomienie o zmianach nazwiska, imienia, obywatelstwa i o zgonie (formularz E-15), metryczka stałego pobytu cudzoziemca (E-18)¹⁹. W późniejszych latach zbiór ten poszerzono i już w 1982 r. wyglądał następująco:

1. Metryczka dowodu osobistego (A-20).
2. Wyciąg z kwestionariusza paszportowego lub informacja o wymianie dokumentu.
3. Karta absolwenta wyższej uczelni lub każdy inny dokument umożliwiający wygenerowanie numeru ewidencyjnego, tj. zawierający odpowiednią liczbę wiarygodnych danych.
4. Karta osobowa mieszkańca (E-12).
5. Formularze meldunkowe (E-1, E-3).
6. Administracyjne formularze informacyjne (E-15).
7. Karty przekroczenia granicy²⁰.

W ramach tworzenia i sukcesywnej rozbudowy systemu PESEL powołano do życia kilka profilowanych podsystemów tematycznych:

1. Podsystem MAGISTER – funkcjonował w ramach rozwijanej koncepcji systemu PESEL. Jego powołanie zainicjowała Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1971 r., a w późniejszym czasie jego pracę normowała Decyzja Prezydium Rządu nr 89/73 z dnia 6 lipca 1973 r.²¹ Nad tym podsystemem warto się pochylić i poświęcić mu nieco więcej miejsca, ponieważ był niejako systemem prekursorskim, a jego uruchomienie wpisywało się w reformatorski kurs technokratów ekipy Edwarda Gierka. Podsystem po uruchomieniu był prezentowany Edwardowi Gierkowi, premierowi Piotrowi Jaroszewiczowi oraz członkom rządu i wojewodom. Znajdowały się w nim osoby mające wyższe wykształcenie. Obowiązek zasilania go w dane został scedowany na komórki kadrowe jednostek organizacyjnych, których pracę określało Zarządzenie nr 1 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1974 r. w sprawie gromadzenia i przetwarzania danych

¹⁹ AIPN, 336/41, Rządowe Centrum Informatyczne Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, Centralny Bank Danych, Założenia ogólne, czerwiec 1979 r., k. 22.

²⁰ AIPN, 01334/387, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Departament PESEL, Centralny Bank Danych PESEL (wytyczne dalszego wdrażania), sierpień 1982 r., b.p.

²¹ AIPN, 18/10, Notatka służbowa w sprawie dalszej eksploatacji podsystemu MAGISTER, b.d., b.p.

osób z wyższym wykształceniem oraz absolwentów szkół wyższych. W momencie uruchomienia podsystem zawierał informacje o 615 tys. osób²², natomiast w 1989 r., u schyłku epoki PRL, liczył on 1 mln 200 tys. rekordów²³ (inne źródła mówią o 1 mln 400 tys.²⁴). Należy zaznaczyć, że w podsystemie MAGISTER nie byli ujmowani/ewidencjonowani pracownicy cywilni resortów obrony narodowej oraz spraw wewnętrznych, funkcjonariusze, kadrowi pracownicy instytucji partyjnych i stronnictw politycznych. Warto również podkreślić, iż w tym systemie gromadzono bardzo wiele danych osobowych, a formularz przeznaczony do wypełnienia i następnie wprowadzenia do systemu elektronicznego był niezwykle drobiazgowy. Składał się on m.in. z rubryk, które można uznać za oczywiste (imię i nazwisko, adres, data urodzenia, pochodzenie społeczne, liczba dzieci), oraz z tych mniej oczywistych: powierzchnia mieszkania, liczba izb w mieszkaniu, czy dana osoba stara się o większe mieszkanie, łączny czas dojazdu do zakładu pracy, stosowany środek komunikacji w drodze do pracy. Dalej znajdowały się informacje o wykształceniu, w tym czy dana osoba studiowała zgodnie z zainteresowaniami itp.²⁵ Do 1985 r. podsystem funkcjonował jako odrębna baza danych, po czym został scalony z Centralnym Bankiem Danych PESEL. Przewidywano, że MAGISTER będzie wykorzystywany do zarządzania kadrami, głównie przy obsadzaniu nowych stanowisk bądź pojawiających się wakatów oraz przy zagospodarowywaniu absolwentów wyższych uczelni. Jak się jednak wydaje, nie zostały w pełni wykorzystane możliwości systemu. Jedną z przyczyn tego stanu były problemy z aktualizacją danych. Podmiotami zobligowanymi do zasilania systemu w informacje personalne były wyższe uczelnie oraz zakłady pracy, które zatrudniały osoby z wyższym wykształceniem – w skali całego kraju było to ok. 60 tys. jednostek organizacyjnych²⁶. Wykorzystanie systemu było niejednolite: do 1981 r. rosło, lecz w kolejnych latach nastąpił znaczny spadek zapotrzebowania na gromadzone w nim informacje. System w skali całego kraju został wykorzystany podczas doboru kandydatów do obsadzenia stanowisk kierowniczych terenowych organów administracji państwowej w związku z wprowadzaną w 1975 r. reformą administracyjną Polski²⁷. Użytkownikami systemu w praktyce były urzędy centralne, m.in.: Komitet Centralny PZPR; Urząd Rady Ministrów; Główny Urząd Statystyczny; Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Ministerstwo Górnictwa i Energetyki oraz wojewodowie i komitety wojewódzkie PZPR²⁸. W końcowym okresie lat osiemdziesiątych system uległ marginalizacji, niemniej stał się niejako bazą do rozwijanego systemu zarządzania pracownikami z wyższym wykształceniem zatrudnionymi w jednostkach opieki medycznej – SAKAMED²⁹.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ AIPN, 1509/5474, R. Jałowiecki, „Sieć informatyczna Rządowego Centrum Informatycznego PESEL”, praca dyplomowa napisana w Akademii Spraw Wewnętrznych im. Feliksa Dzierżyńskiego, Legionowo 1990, k. 68.

²⁵ R. Kusyk, *Jak „Magister” został PESEL-em – krótka historia systemów informatycznych*, <https://www.youtube.com/watch?v=u4Lb6Li85ZI> (dostęp 16 VIII 2019 r.).

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ AIPN, 18/10, Notatka służbowa w sprawie dalszej eksploatacji podsystemu MAGISTER, b.d., b.p.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

2. Podsystem SEOP (System Ewidencji Odznaczeń Państwowych) – wprowadzono do niego informacje o osobach zameldowanych na terenie PRL posiadających ordery i odznaczenia państwowe. Użytkownikami SEOP byli pracownicy biura odznaczeń państwowych, w 1989 r. znajdowało się w nim 470 tys. rekordów.

3. Podsystem SESTA (System Ewidencji Skazanych i Tymczasowo Aresztowanych) – był przeznaczony dla użytkowników z Ministerstwa Sprawiedliwości, w 1989 r. zawierał 1 mln 200 tys. rekordów.

4. Podsystem SERP (System Ewidencji Ruchu Paszportowego) – obejmował osoby, które służbowo lub prywatnie wyjeżdżały do krajów kapitalistycznych. W późniejszym czasie funkcjonował jako SEP (System Ewidencji Paszportowej).

W dniu 1 kwietnia 1975 r. do „biur realizujących PESEL” włączono Biuro Eksploatacji i Rozwoju Systemu PESEL o stanie 172 etatów, co w połączeniu z Biurem Koordynacyjno-Organizacyjnym oraz Biurem Studiów i Projektów PESEL dawało łącznie 355 stanowisk. W dniu 11 listopada 1975 r. Uchwałą Rady Ministrów nr 208 powołano podległe MSW Rządowe Centrum Informatyczne Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, w którego skład weszły wymienione trzy biura³⁰.

Znaczącym zwiększeniem zasobów kadrowych projektu PESEL było przyznanie mu w 1979 r. na okres dwóch lat (do 31 lipca 1981 r.) 200 etatów cywilnych³¹. W połowie 1981 r. stan etatowy PESEL wynosił 551 stanowisk. W uzasadnieniu decyzji przyznania RCI PESEL tak znacznej pomocy podano, iż wynika ona z potrzeb z informatyzowania kartoteki adresowej Biura „C” MSW w części dotyczącej danych identyfikacyjno-adresowych i zbudowania Centrali PESEL.

Z dniem 1 sierpnia 1981 r. w miejsce RCI PESEL powołano Departament Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności MSW³². W tym okresie stan etatowy wynosił 326 stanowisk zagospodarowanych w 9 wydziałach. Były to:

1. Wydział Centralnego Banku Danych – do głównych zadań wydziału należało: dbanie o jakość informacji zgromadzonych w CBD i jego podsystemach tematycznych; wyjaśnianie rozbieżności zawartych w Centralnym Banku ze stanem faktycznym; współpraca z terenowymi organami administracji państwowej oraz użytkownikami posiadającymi ewidencję źródłową; współpraca z Biurem „C”, Departamentem Społeczno-Administracyjnym i użytkownikami w zakresie rozwoju CBD oraz jego podsystemów; współpraca z jednostkami organizacyjnymi MSW w zakresie realizacji ich zapotrzebowań na informacje jednostkowe i analityczne z CBD.

2. Wydział Terenowych Banków Danych – do głównych zadań wydziału należało: prawidłowy wybór sprzętu i wynegocjowanie należytych warunków jego dostawy, odbioru, gwarancji i konserwacji; właściwy wybór lokalizacji TBD z uwzględnieniem warunków lokalowych (budynek, baza, kadra) determinujących szybkość wdrożenia; przeszkolenie adaptacyjne kadry profesjonalnych informatyków i pracowników administracji terenowej, którzy będą posługiwać się systemem; zorganizowanie serwisu technicznego opierającego się o jednostki typu gospodarczego, jak ELWRO lub MERA; ścisła koordynacja spójności informacyjnej i informatycznej w zakresie ewidencji

³⁰ AIPN, 03/5, Informacja Mieczysława Sobolewskiego w sprawie zachodzących zmian organizacyjno-etatowych w jednostce PESEL, 28 X 1981 r., k. 15–16.

³¹ *Ibidem*, k. 16.

³² AIPN, 1595/105, Zarządzenie organizacyjne Ministra Spraw Wewnętrznych nr 046/Org. z dnia 21 VII 1981 r., k. 137–138.

ludności i innych ewidencji przewidzianych do wdrożenia; wykonywanie czynności eksploatacyjnych i współpraca w tym zakresie z urzędami meldunkowymi, urzędem stanu cywilnego, użytkownikami systemu i informatykiem wojewódzkim – do czasu przekazania TBD Warszawa do eksploatacji władzom miasta.

3. Wydział Podsystemów Tematycznych – do głównych zadań wydziału należało: współpraca z jednostkami gospodarki uspołecznionej i administracji terenowej w zakresie aktualizacji podsystemów tematycznych; wykonywanie analiz i zestawień dla jednostek administracji terenowej i gospodarki uspołecznionej; spełnianie roli terenowych agend Centralnego Rejestru Skazanych, stanowiącego podsystem SESTA; współpraca z komórkami organizacyjnymi WUSW w zakresie realizacji ich zapotrzebowań na informacje jednostkowe i analityczne z podsystemów tematycznych CBD. Kierownikami wydziału byli etatowi funkcjonariusze Departamentu PESEL MSW³³.

4. Wydział Badawczo-Rozwojowy – do głównych zadań wydziału należało: projektowanie systemów i podsystemów tematycznych; opracowanie systemu zarządzania bankiem danych; stworzenie oprogramowania teletransmisji uwzględniającego możliwość występowania różnych komponentów w sieci teleinformatycznej (komputery, mikrokomputery, terminale); prowadzenie analiz efektywności działania systemów; wprowadzanie modyfikacji i rozwój eksploatowanych systemów.

5. Wydział Przygotowania Danych – do głównych zadań wydziału należało: tworzenie maszynowych nośników informacji dla systemów informatycznych; przygotowanie danych testowych.

6. Wydział Nadzoru Technologicznego i Ochrony Systemów – w wydziale tym skoncentrowano całość problematyki związanej z eksploatacją systemów komputerowych, prowadzeniem biblioteki nośników komputerowych, przygotowaniem i dystrybucją haseł umożliwiających dostęp do informacji w systemie PESEL MSW.

7. Wydział Służby Terenowej – do głównych zadań wydziału należało: utrzymywanie stacji łączności; zabezpieczanie i ochrona stacji i systemów łączności.

8. Wydział Techniki – głównym zadaniem wydziału było sprawowanie technicznego nadzoru nad prawidłowym działaniem wszystkich nośników i komputerów w Departamencie PESEL.

9. Wydział Ogólny – do głównych zadań wydziału należało: prowadzenie spraw kadrowych; administrowanie obiektami Departamentu PESEL; prowadzenie bieżącej obsługi finansowej; prowadzenie kancelarii ogólnej; współpraca z centralami handlu zagranicznego w zakresie zamówień na sprzęt komputerowy i poligraficzny³⁴.

Projektowanie i wdrażanie systemu PESEL rozpoczęto w oparciu o komputery i oprogramowanie firm zachodnich. Po analizie ofert wybrano firmę Siemens i komputery serii 4004/45, 7755 i 7748³⁵. Głównym atutem niemieckiego przedsiębiorstwa był system zarządzania bankiem danych PRISMA, który stosowano w RFN do tworzenia podobnego systemu ewidencji ludności. Zakupy sprzętowe były prowadzone etapami ze względu na wysokie koszty oraz embargo na eksport technologii do PRL. W pierwszym etapie realizowano je za pośrednictwem Przedsiębiorstwa Handlu Zagranicznego

³³ AIPN, 1099/32, t. 3, Sprawozdanie Tadeusza Gajdemskiego z przeprowadzonego przeglądu struktur organizacyjnych i stanowisk pracy w Departamencie PESEL MSW, 14 XI 1986 r., k. 96.

³⁴ *Ibidem*, k. 91–100.

³⁵ AIPN, 03/5, Sprawozdanie Tadeusza Kwiatkowskiego z kontroli w Departamencie PESEL MSW, 18 V 1982 r., k. 214.

„Metronex”. Nabyto wówczas, w 1974 r., komputer Siemens 4004/45-H, który planowano wykorzystać do obsługi systemu MAGISTER³⁶.

W 1975 r. system rozbudowano o pamięć operacyjną oraz o system teletransmisji. Kolejnym krokiem była wymiana jednostki centralnej 4004 na 7755 oraz zakup 6 zestawów dyskowych o pojemności 144 MB³⁷. W 1979 r. pozyskano komputer Siemens 7748 oraz system teletransmisji DUET³⁸. Do 1989 r. zainstalowano jeszcze Siemens serii 7760³⁹.

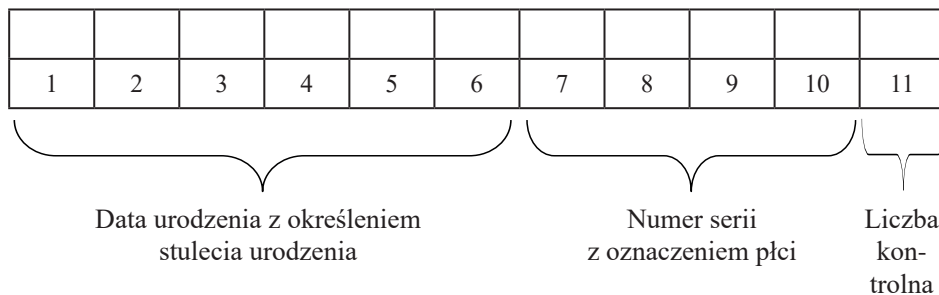
Do pracy używano również sprzęt produkcji krajowej. Jako pierwsze zastosowano jednostki taśm magnetycznych MERAMATU i drukarkę wierszową z MERA-BŁONIE, posiadającą bęben z polskim alfabetem, którą wykonano na zamówienie RCI PESEL. Do budowy własnej sieci teleinformatycznej wykorzystywane były polskie modemy i rozgałęźniki z zakładów TELETRA⁴⁰. W terenowych bankach danych (TBD PESEL MSW) posługiwano się komputerami R-32, produkowanymi w ELWRO Wrocław⁴¹.

Oprogramowanie do wspomnianych jednostek zapewniał system JANTAR napisany w oparciu o język programowania *assembler*⁴².

* * *

Niepowtarzalny jedenastoznakowy numer przypisywany każdemu Polakowi składał się z kilku elementów: daty urodzenia i płci, numeru serii oraz liczby kontrolnej⁴³.

Schemat 1. Charakterystyka modułów numeru PESEL

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, k. 215.

³⁸ *Ibidem*, k. 216.

³⁹ AIPN, 001708/3695, A. Misztal, „Techniczne zabezpieczenie funkcjonowania Departamentu PESEL MSW”, praca dyplomowa napisana w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego, Legionowo 1989, k. 15–18.

⁴⁰ R. Warski, *PESEL – krótki zarys dziejów*, <https://historiainformatyki.pl/historia/krotki-zarys-dziejow-pesel-a-pisze-roman-warski#> (dostęp 16 VIII 2019 r.).

⁴¹ R. Kusyk, *op. cit.*

⁴² *Ibidem*.

⁴³ AIPN, 0665/1, System Ewidencji Ruchu Paszportowego (SERP) – założenia techniczno-organizacyjne realizacji podsystemu informatycznego Centralnego Banku Danych PESEL w zakresie ewidencji spraw paszportowych i ruchu granicznego, marzec 1981 r., *passim*.

Rok urodzenia zapisywany jest w czterech polach daty urodzenia. W pierwszej i drugiej pozycji numeru ewidencyjnego zapisuje się dwie ostatnie cyfry roku.

Na zapisanie wszystkich miesięcy roku wystarcza 12 spośród 99 możliwości wynikających z przeznaczenia na zapis dwóch pozycji. W związku z powyższym, metoda kodowania pozwala na rozróżnienie co najmniej pięciu stuleci. Polega to na wykorzystaniu kodowania w sposób następujący:

Dla osób urodzonych w XX w. miesiąc zapisany jest w sposób naturalny od 01 do 12, natomiast dla osób urodzonych w innym stuleciu przyjęto wielkości:

XIX w.	– 80
XXI w.	– 20
XXII w.	– 40
XXIII w.	– 60

Powyższy opis ilustruje tabela nr 1.

Tabela 1. Oznaczenie liczbowe miesięcy w poszczególnych stuleciach

Miesiąc	Stulecie				
	od 1800 r. do 1899 r.	od 1900 r. do 1999 r.	od 2000 r. do 2099 r.	od 2100 r. do 2199 r.	od 2200 r. do 2299 r.
styczeń	81	01	21	41	61
luty	82	02	22	42	62
marzec	83	03	23	43	63
kwiecień	84	04	24	44	64
maj	85	05	25	45	65
czerwiec	86	06	26	46	66
lipiec	87	07	27	47	67
sierpień	88	08	28	48	68
wrzesień	89	09	29	49	69
październik	90	10	30	50	70
listopad	91	11	31	51	71
grudzień	92	12	32	52	72

Analogicznie dodajmy poszczególne cyfry wyniku mnożenia:

$$2 + 0 + 0 + 3 + 0 + 4 + 0 + 7 + 6 + 6 = 28$$

od wartości modulo odejmujemy ostatnią cyfrę z powyższego wyniku:

$$10 - 8 = 2$$

Obliczona liczba kontrolna „2” jest inna niż liczba kontrolna właściwego numeru ewidencyjnego „8” i wskazuje na nieprawidłowy, mylnie zapisany numer ewidencyjny.

Niepowtarzalność numeru potwierdzano, gdy wykonano następujące czynności:

- przydzielono komputerowo numer serii, obliczono liczbę kontrolną, sprawdzono niepowtarzalność nadanego identyfikatora;
- wpisano numer ewidencyjny rekordu, wykonano kontrolny wydruk zawierający numer ewidencyjny oraz zestaw informacji, które wysłano do urzędów terenowych prowadzących karty osobowe mieszkańca celem weryfikacji;
- porównano KOM z treścią wydruku kontrolnego i wysłano informację kontrolną, np. datę zameldowania na pobyt stały;
- wprowadzono do komputera informację kontrolną pozwalającą przyjąć, że występuje zgodność między danymi banku a danymi KOM.

Mechanizm nadawania unikatowego numeru PESEL mimo upływu lat nie zmienił się i nadal wykorzystywany jest powyższy system algorytmu. W chwili obecnej numer nadaje minister właściwy do spraw informatyzacji⁴⁴.

* * *

Dostęp do ogromnych zbiorów danych umieszczonych w jednym miejscu za pomocą sprzętu komputerowego, który umożliwiał filtrowanie wyników, był dla Służby Bezpieczeństwa nieocenioną pomocą w pracy operacyjnej.

Dlatego też „bezpieka” starała się w istotny sposób zabezpieczyć swoje żywotne interesy, mimo iż założenia techniczno-organizacyjne budowy terenowych banków danych przewidywały, że system będzie opracowany i zbudowany przez Rządowe Centrum Informatyczne PESEL/Departament PESEL (wchodzący w skład Służby Zabezpieczenia Operacyjnego, grupującej pomocnicze pionierów SB⁴⁵), a później przekazany zgodnie z obowiązującym prawem do eksploatacji przez terenowe organy administracji państwowej (TOAP). W ich gestii pozostawała bowiem ewidencja ludności, a ogólną koordynację ich pracy sprawował minister spraw wewnętrznych.

W notatce służbowej z 20 września 1984 r. dyrektor Departamentu PESEL Roman Warski pisał do szefa Służby Zabezpieczenia Operacyjnego MSW Stefana Stochaja⁴⁶: „Istniejące tendencje zmniejszenia ilości etatów administracji państwowej nie pozwa-

⁴⁴ *Czym jest numer PESEL*, <https://obywatel.gov.pl/dokumenty-i-dane-osobowe/czym-jest-numer-pesel> (dostęp 16 VIII 2019 r.).

⁴⁵ S. Hermański, A. Jusupović, T. Wróblewski, *op. cit.*, k. 141.

⁴⁶ AIPN, 18/1, Notatka dyrektora Departamentu PESEL Romana Warskiego w sprawie niektórych elementów organizacyjnych jednostki eksploatującej Terenowy Bank Danych, 20 IX 1984 r., k. 46–47.

lają na przewidywanie, że administracją TBD mógłby zająć się specjalnie utworzony w tym celu wydział w Urzędzie Miasta Stołecznego Warszawy, obsadzony przez urzędników państwowych, a więc dających rękojmię zaufania. Na ogół rozwiązania idą w kierunku powierzenia przez administrację zadań pozaadministracyjnych wyspecjalizowanym przedsiębiorstwom lub jednostkom budżetowym. W mieście stołecznym Warszawie od wielu lat problematykę informatyki dla potrzeb miasta prowadzi przedsiębiorstwo SOETO. Doświadczenia lat 80., zwłaszcza ówczesna ingerencja «Solidarności» w merytoryczną działalność tej jednostki, a także obowiązujące przepisy o samodzielności przedsiębiorstw, nie stwarzają gwarancji, że zostanie w pełni zachowana konspiracja w korzystaniu przez resort spraw wewnętrznych z zasobów informacyjnych banku TBD⁴⁷.

Dalej w dokumencie Roman Warski zaproponował rozwiązania zabezpieczające interesy SB: „Zapytywane przez nas jednostki MSW, jak wyobrażają sobie współpracę z TBD w takim układzie organizacyjnym, odpowiadają wręcz, że będą zmuszone po prostu zrezygnować z tego źródła informacji ze znaczną szkodą dla efektywności działań, co jest nie do przyjęcia. W tej sytuacji dla zabezpieczenia potrzeb MSW nasuwają się następujące możliwe rozwiązania:

1. Potraktowanie TBD Warszawa, jak i następnych realizowanych w kraju banków danych, jako filii PESEL. Załączkiem tych banków danych były istniejące obecnie w województwach stacje łączności komputerowej (SŁK), wchodzące w skład Departamentu PESEL MSW. Rozwiązanie takie doprowadziłoby w konsekwencji do przejmowania przez resort SW zadań prowadzenia ewidencji ludności od administracji terenowej, obciążając resort kosztami, koniecznością uzyskania znacznej ilości etatów (ok. 60 etatów dla jednego TBD) itp. Wymagałoby także istotnych zmian w przepisach prawa (tendencje idą bowiem w kierunku wzmocnienia administracji państwowej i przekazywania jej kolejnych zadań, np. przekazanie w 1974 r. radom narodowym spraw wydania dowodów osobistych).

2. Przekazanie TBD władzom miejskim, ale pod warunkiem zorganizowania ośrodka obliczeniowego w formie jednostki budżetowej (lub podobnej), w której zatrudnieni niektórzy pracownicy byłiby zarazem pracownikami resortu spraw wewnętrznych na etatach niejawnych. Dotyczyłoby to kluczowych, newralgicznych stanowisk pracy, tam, gdzie jest dostęp do danych, oraz tam, gdzie zapadają decyzje eksploatacyjne. Wydaje się, że etaty takie należałoby zagwarantować dla kierownika jednostki oraz operatorów komputera mających bezpośredni dostęp do banku danych (łącznie 6–7 osób). Zagadnienie programowania zabezpieczone byłoby przez Departament PESEL MSW, gdyż oprogramowanie (jednolite dla wszystkich TBD) byłoby opracowane w Wydziale TBD tego departamentu. Jednostka organizacyjna miejska eksploatująca TBD w ogóle mogłaby nie mieć etatów programistów.

3. Nawiązanie przez jednostki MSW współpracy z osobami zatrudnionymi w jednostce miejskiej eksploatującej TBD na zasadach pracy TW lub inne rozwiązanie tego typu⁴⁸.

Wydaje się, że druga koncepcja zabezpieczenia wpływów SB zyskała największą akceptację, gdyż w notatkach z przeprowadzenia przeglądu struktur organizacyjnych

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

i stanowisk pracy w Departamencie PESEL MSW można odnaleźć informację, iż proces przekazywania etatów do realizacji zadań na szczeblu wojewódzkim rozpoczął się w 1985 r., kiedy to na niejawne stanowiska (etat 061/ORG) przeniesiono 21 etatów z centrali Departamentu PESEL⁴⁹. Z kolei w dokumencie z 1987 r., kierowanym do dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, dyrektor Departamentu PESEL proponował zwiększyć liczbę etatów niejawnych o 49. Miały one zostać przeznaczone dla funkcjonariuszy pełniących w tamtym czasie funkcje kierowników stacji łączności komputerowej⁵⁰.

Częste wykorzystywanie systemu PESEL przez wydziały operacyjne SB pozostaje bezsporne. W oficjalnych meldunkach podawane były informacje, że najczęściej korzystały z niego jednostki: Biuro „B” (zajmowało się operacyjną obserwacją), Biuro „W” (zajmowało się perlustracją korespondencji), Biuro Ochrony Rządu, Wojskowa Służba Wewnętrzna, Departament Techniki (zajmował się np. instalowaniem podsłuchów)⁵¹.

Więcej światła na wykorzystywanie danych zawartych w systemie PESEL rzucają opracowania, które powstały m.in. w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie. W jednej z prac znajdujemy opis takich operacji: „Zainteresowanie bazą danych PESEL jest również bardzo duże «w terenie». Dla przykładu posłużę się danymi uzyskanymi ze Stacji Łączności Komputerowej we Wrocławiu. W 1985 r. SLK zrealizowała ok. 400 zamówień, łącznie z pełnymi wydrukami, a w 1986 r. – 700 takich zamówień. Zamówienia prawie w całości dotyczyły spraw i osób związanych z pracą operacyjną wydziałów SB WUSW, a przede wszystkim wydziałów: II, «B», III, III-1, V, V-1 oraz nielicznych MO i WSW. Jeżeli chodzi o wydziały operacyjne SB, w większości zapytania dotyczyły spraw związanych z poszerzaniem posiadanych informacji lub też ich ustaleniami w szerokim zakresie. Uzyskane dane zostały wykorzystane w prowadzonych sprawach operacyjnych bądź służyły rozpoznaniu operacyjnemu przy zakładaniu spraw. Ponieważ dotyczy to spraw tajnych specjalnego znaczenia, nie mogę podać przykładów spraw konkretnych z ich kryptonimami. Z pełną odpowiedzialnością mogę stwierdzić, że informacje z Departamentu PESEL wykorzystane zostały w wielu sprawach zakończonych pozytywnie”⁵².

System PESEL do końca PRL funkcjonował w ramach Służby Zabezpieczenia Operacyjnego pod egidą Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Do 1 maja 1989 r. wprowadzono do systemu dane 28 mln 800 tys. obywateli. Jednocześnie przewidywano, że do końca 1990 r. zostaną wprowadzone informacje o całości populacji kraju⁵³. Zakładano również utworzenie piętnastu terenowych banków danych, któ-

⁴⁹ *Ibidem*, Uzupelnienie sprawozdania dyrektora Departamentu PESEL z przeprowadzonego przeglądu struktur organizacyjnych i stanowisk pracy w Departamencie PESEL, skierowane do szefa Zabezpieczenia Operacyjnego MSW Stefana Stochaja, 23 IV 1987 r., k. 60–63.

⁵⁰ *Ibidem*, Pismo dyrektora Departamentu PESEL Romana Warskiego do dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego Jerzego Garleja, 19 IX 1987 r., k. 64–65.

⁵¹ *Ibidem*, Notatka dyrektora Departamentu PESEL Romana Warskiego w sprawie niektórych elementów organizacyjnych jednostki eksploatującej Terenowy Bank Danych, 20 IX 1984 r., k. 46.

⁵² AIPN, 001708/3415, E. Kucharska-Subda, „Zasady wykorzystania i eksploatacji systemu PESEL w praktyce operacyjnej”, praca dyplomowa napisana w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW im. Feliksa Dzierżyńskiego, Legionowo 1988, k. 52–53.

⁵³ AIPN, 171/14, Notatka w sprawie organizacji i funkcjonowania Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, opracowana w Biurze Organizacyjno-Prawnym w porozumieniu z Departamentem Społeczno-Administracyjnym i Departamentem PESEL, b.d., k. 76.

re by obejmowały zasięgiem obszar całego państwa. Ich rejonizacja przedstawiała się następująco: TBD w Białymstoku (obejmował województwa: białostockie, łomżyńskie, siedleckie), TBD w Bydgoszczy (obejmował województwa: bydgoskie, toruńskie, włocławskie), TBD w Częstochowie (obejmował województwa: częstochowskie, kieleckie, opolskie), TBD w Gdańsku (obejmował województwa: gdańskie, elbląskie, słupskie), TBD w Katowicach (obejmował województwo katowickie), TBD w Krakowie (obejmował województwa: krakowskie, nowosądeckie, tarnowskie, bielsko-bialskie), TBD w Lublinie (obejmował województwa: lubelskie, białkopodlaskie, chełmskie, zamojskie), TBD w Łodzi (obejmował województwa: łódzkie, sieradzkie, skierniewickie, piotrkowskie), TBD w Olsztynie (obejmował województwa: olsztyńskie, ciechanowskie, ostrołęckie, suwalskie), TBD w Poznaniu (obejmował województwa: poznańskie, pilskie, konińskie), TBD w Rzeszowie (obejmował województwa: rzeszowskie, krośnieńskie, przemyskie, tarnobrzeskie), TBD w Szczecinie (obejmował województwa: szczecińskie, koszalińskie, gorzowskie), TBD w Warszawie (obejmował województwa: warszawskie, płockie, radomskie), TBD we Wrocławiu (obejmował województwa: wrocławskie, kaliskie, wałbrzyskie), TBD w Zielonej Górze (obejmował województwa: zielonogórskie, jeleniogórskie, legnickie, leszczyńskie)⁵⁴.

W latach dziewięćdziesiątych system PESEL funkcjonował w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (później Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji), natomiast od 2015 r. funkcjonuje w ramach Ministerstwa Cyfryzacji. Współcześnie zmienia się również podejście do gromadzenia informacji. Odechodzi się bowiem od przekonania, że PESEL to rejestr obywateli, lecz skłania się ku stwierdzeniu, iż jest to system dla obywatela i w tym zakresie powinien być wykorzystywany.

⁵⁴ *Ibidem*, Załącznik nr 1 do Notatki w sprawie organizacji i funkcjonowania Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, opracowanej w Biurze Organizacyjno-Prawnym w porozumieniu z Departamentem Społeczno-Administracyjnym i Departamentem PESEL, b.d., k. 84.

STRESZCZENIE

Założenia, które zdefiniowano podczas powstawania systemu PESEL, dotyczyły nie tylko samych rozwiązań elektronicznych i wykorzystania systemów komputerowych, ale w gruncie rzeczy w sposób zasadniczy przebudowywały system ewidencjonowania obywateli w Polsce. W latach siedemdziesiątych różne rejestry państwowe przechowujące informacje osobowe o obywatelach były rozproszone po wielu instytucjach. Wdrożenie w następnej dekadzie Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności wymagało powołania wyspecjalizowanego departamentu, który w realiach PRL mógł funkcjonować tylko w strukturze MSW. W artykule omówiono proces powstawania systemu PESEL, zawarto najważniejsze akty normatywne warunkujące jego narodziny oraz opisano działania Departamentu PESEL. Zwrócono również uwagę na przenikanie się departamentów operacyjnych Służby Bezpieczeństwa z nowo powstałym Departamentem PESEL. Opisany jest również algorytm, dzięki któremu powstaje unikatowy dla każdego obywatela jedenaścioyfrowy numer składający się z trzech podstawowych modułów.

Słowa kluczowe: Ewidencja ludności, PESEL, Centralny Bank Danych, terenowe banki danych, systemy ewidencyjne ludności, systemy informatyczne: MAGISTER, SEOP, SERP, SESTA, SAKAMED.

SUMMARY

The assumptions that were defined during the creation of the PESEL system concerned not only the electronic solutions themselves and the use of computer systems, but essentially rebuilt the system of recording citizens info in Poland. In the seventies, various state registers for storing personal information about citizens were scattered across many institutions. The implementation of the Universal Electronic Population Register system (PESEL) in the next decade required the establishment of a specialized department, which could function only within the structure of the Ministry of the Interior in the realities of the Polish People's Republic. The article discusses the process of creating the PESEL system, contains the most important normative acts conditioning its establishment, and describes the activities of the PESEL Department. Attention was also paid to the merging of operational departments of the Security Service with the newly created PESEL Department. An algorithm was also described, which creates a unique 11-digit number for each citizen, composed of three basic modules.

Keywords: Population register, PESEL, Central Data Bank, field data banks, population registration systems, IT systems: MAGISTER, SEOP, SERP, SESTA, SAKAMED.